

Az 1944-es bajmoki ártatlan áldozatok¹

Mojzes Antal

Bajmokat a Délvidéken 1771-ben kezdték újratelepíteni. Újabb kori történelme során 1944. november 2-án élte át legragikusabb napját. Azon a napon csaknem 200 bajmoki és környékbeli ártatlan polgárt végeztek ki Tito partizánjai.

¹ E sorok írója fiatal korától kezdve a legnagyobb titokban foglalkozott a bajmoki razziaival, hiszen az édesapja, Mojzes Mihály is a listán szerepelt. A hallottakat előbb megjegyezte, később feljegyezte. Arra a pillanatra várt, amikor szólni, esetleg írni lehetett róla. Erre 1994-ben került sor, amikor megjelent *Halottak napja Bajmokon* című könyve. Ebben a bajmoki razziaival foglalkozik behatóan. Ezt megelőzően mintegy harminc vonatkozó adatokat Mojzes Mihály, Dancsó István, Kollár Szilveszter (szabó), Papp Lajos-Csumi (jóságfelvásárló), Abrahám József (kereskedő), Juhász Lajos (tanító), a madarasi ártatlan áldozatokra vonatkozó adatokat Gál József (csárdatulajdonos), Vinkó József és Stefanovics Antal (nyugdijasok) szolgáltatták, a pacseri ártatlan áldozatok neveit Szép Ferenc pontosította, a Nagyfényre vonatkozó adatokat Szűcs István (agrármérnök, nyugdíjas) adta meg. A tavankúti és györgyéni ártatlan áldozatok nevét a *Névsorból* és a *Mementó* című kiadványból vettem át. A német hangzású nevek pontosításánál adatokat szolgáltatottak és sokat segítettek Mathias Schaffer és Elizabeth Schaffer. A nevek gyűjtésében és pontosításában részt vett Szakács Ferenc nyugalmazott bajmoki tanár is. Valamennyiüknek ezúttal is köszönetet mondok nem könnyű munkájukért.

Néhány kiadvány is hozzásegített az ártatlan áldozatok nevének a pontosításához, ezek: *Zločin okupatora u Vojvodini*. Knjiga I. Bačka i Baranja. Predsedništvo Narodne Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 1956; Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991; Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Fórum Kiadó, Újvidék, 1991; Mojzes Antal: *Halottak napja Bajmokon*. Cnesa Kiadó, Logos Nyomda, Tóthfalu, 1994; Mészáros Sándor: *Holttá nyilvánítottak*. Hetedik Síp Alapítvány, Budapest, 1995; Dr. Aleksandar Kašas: *Madjari u Vojvodini 1941-1944*. Filozofski fakultet u Novom Sadu, Monografija, Knjiga 38. Novi Sad, 1996; Mojzes Antal: *Bajmok*. Grafoprodukt, Szabadka, 2002; Mirko Grlica, dr. Hegedűs Antal, Milan Dubajić, Lazar Merковиć: *Imenik žrtava drugog svetskog rata na području Subotičke opštine*. Grafoprodukt, Subotica, 2002; *Mementó*. Kiadja az 1944-ben kivégzettek Szabadka Község Történelmi Emlékbizottsága és a Szabad Hét Nap, Grafoprodukt, Szabadka, I. füzet; *Mementó*. Kiadja az 1944-ben kivégzettek Szabadka Község Történelmi Emlékbizottsága és a Hét Nap, II. füzet; *Mementó*. Harmadik, bővített kiadás. Kiadja az 1944-ben kivégzettek Szabadka Város Történelmi Emlékbizottsága, Grafoprodukt, Szabadka, 2003, III. füzet; Több szerző munkája: *Rémuralom Délvidéken*. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság kiadása, Újvidék, 2004; Nuber, Georg: *Die Geschichte von Bajmok 1188-1944*. Stuttgart, 1966; Nuber, Georg: *Die Geschichte von Bajmok, 1188-1944*. Band 2, Stuttgart, 1992; Leidensweg, 1994.

Nem sokkal a II. világháború befejezése előtt, 1944. október 19-én került sor a rendszerváltozásra a településen. Este 5-6 óra között vonultak be a Vörös Hadsereg II. Ukrajnai Frontjának katonái, majd másnap délelőtt 10 óra körül a helyi partizánegység is.² Néhány nappal később, október 23-án, 25 taggal megalakult a helyi Népfelszabadító Bizottság. Nikola Babić, a partizánokkal szimpatizáló gazdálkodó lett az elnöke, Stana Urbanovski-Kulić partizánasszony a titkára, Stjepan Merković-Pubi pedig a pénztárosa. A helyi Népfelszabadító Bizottságban nem kapott helyet egy magyar és német nemzetiségű lakos, még a közismerten baloldali beállítottságúak közül sem. Csakhamar megérkezett a helyőrség-parancsnokság is, néhány partizán. A helyőrség parancsnoka Boško Vasilić-Pekmez, helyettese Djuro Knežević-Ćopa volt. Személyzeti főnöknök Pajo Lulićot, egykori községi hivatalnokot a Jugoszláv Királyság idejéből, a település aljegyzőjét tették meg. A postafőnök Matija Budanović lett. 1944. október 31-én kinevezték a háborús bűnösöket kivizsgáló bizottságot, amely ugyanakkor vészbíróság is volt. Tagjai voltak: Petar Dulić, Ivo Pijuković és Marko Kujundžić.

Tito, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg főparancsnoka ezekben a napokban Versecen tartózkodott, s ott adta ki a rendeletet, hogy Baranyában, Bácskában és Bánátban katonai közigazgatást kell bevezetni. Főparancsnoknak Ivan Rukavina tábornokot nevezte ki. Zombor felszabadulása után Rukavina a városban

² A szovjet katonák és a partizánok bevonulása után néhány személyt letartóztattak. Köztük Herczeg Ilonát, a Magyar Keresztes Egylet aktivistáját, akit személyesen Stana Urbanovski-Kulić partizánasszony kínzott meg. Az egyik kiskorú népőr pedig a községháza folyosóján ütlegette. Arra akarta rábírní Herczeg Ilonkát, hogy hangosan mondja el a *Talpra magyart*. Trenka Pétert véresre verve látták a községháza folyosóján. Romoda Lajos iskolaigazgató sokadmagával a községháza egyik irodájába volt bezárva, és arra kérte az őrt, hogy nyisson ajtót, mert nincs elég levegő. Erre az őr puskatussal megütötte, Romoda megsérült, vérzett, a szemüvege összetört. Amikor Nagy Jánost bekísérték, az egyik iroda előtt vezették el, melynek nyitva volt az ajtaja. A helyi Népfelszabadító Bizottság tagjait látta odabent. Egy tiszt le-föl járkált és utasításokat adott. Géppisztoly volt nála. Minden bizonnyal a hírhedt OZNA-tiszt (Odeljenje zaštite naroda — Népvédelmi osztály), Svetozar Kostić-Ćapo volt. Jani bácsi csodával határos módon szabadult ki a gyilkosok kezéből.

járt és beszédet mondott. A többi között kijelentette: „*A magyarok az új rendszernek, Jugoszláviának tizedrangú polgárai sem lehetnek.*”

A legmagasabb párt- és katonai vezetés rendelete alapján össze kellett írni azokat a személyeket, akik a magyar közigazgatás (1941–1944) éveiben együttműködtek a rendszerrel, illetve, mint mondták, a megszállókkal. Kiszűrődött azonban, hogy a bizottság, az általa kinevezett utcai biztosok révén hosszú listát állított össze azokról - egyesek szerint 520-540-en kerültek nyilvántartásba –, akiket ki kell végezni. E célból két partizánalakulat érkezett Bajmokra. Az egyik, a VIII. Vajdasági Rohambrigád III. zászlóalja, melynek parancsnok-helyettese a 2. század parancsnoka, Živan Ilkić-Čedo volt. Az ún. emeletes iskolában szállásolták be őket. A másik alakulat a IV. Vajdasági Rohambrigád egyik százada volt, Petar Relić-Čedo parancsnok vezetésével (később pártfunkciót viselt, és a Tartományi Képviselőházban volt beosztásban). Úgy tudták, hogy a két parancsnok, valahol „rossz fát tett a tűzre”, ezért Vajdaságban faluról-falura mennek végrehajtani a kivégzéseket. Ezt az alakulatot a Lutz József-féle vendéglőben helyezték el.

Közben megalakult a helyi népőrség is. Parancsnoka Joso Budanović-Ečkeš volt, a tagjai: Joso Miljković kereskedősegéd, Djoko Lendjel-Pekmez munkás, Nikola Beneš-Pupak szabó, Marko Patarčić-Šafro, Martin Lazić-Burga napszámos, Marko Beneš-Gulela munkás, Antal Beneš-Gulela munkás, a Švarac fivérek, a Vojnić fivérek, a Pejić fivérek, Pejić szabó fiai, a Fábíán fivérek, Djoko Kekez, Joso Komesarović, Albe Kopunović kereskedő, Blesak Bartul, Gabor Beretić munkás, Vince Lebović hentessegéd, Miša Bačić munkás, Joso Ivanković-Turuš szabó, Bolto Kopunović, Stjepan Kečenović-Peda (kiskorú), Stjepan Bešlić (kiskorú) – valamennyien bunyevác nemzetiségűek. Többségük fiatal és hadköteles volt. Akadtak közöttük, akik kapcsolatban álltak a tavankúti partizánbázissal. Ketten-hárman jobbmódúak, a többiek proletárgyerekek voltak, akik a rendszerváltástól, a népőrségben való, valamint nemzeti hovatartozásuk alapján a jobb megélhetést remél-

ték. Felfegyverzett lovaspartizánok lettek, és nemcsak „csendfen-
tartók” voltak, hanem a partizánokkal az utcákat járták és betér-
tek a házakba, hiszen ők ismerték a lakosságot. Ezt az összetéte-
lű népőrséget 1945 januárjában lakatlan német falvakba, köztük
Torzsára vezényelték át, majd bekapcsolták őket a népfelszabadí-
tó egységekbe.

Akadnak bunyevácok, akik – emberségesek lévén – közölték ma-
gyar szomszédaikkal, hogy néhány napra tünjenek el a faluból,
mert razzia lesz. Kevesen tették ezt meg, de akik elrejtöztek, azok-
nak nem esett bántódásuk.

Az embervadászatot a vadászoknál szokásos hajtóvadászathoz
összehasonlíthatjuk. Néhány partizánnal a népőrség bajmoki tagjai kö-
zül is ment egy. Minden házba betértek, ahol magyarok és néme-
tek laktak. A férfiak iránt érdeklődtek. Akiket otthon találtak,
azokat bekísérték, többeket közülük molesztáltak is. A házak át-
kutatása után kimentek a határba, ahol éppen kukoricatörés folyt.
(Fremond György borbélyt a fia és a lánya szeme láttára vitték el
a kukoricaföldről.) Néhány ember élete attól függött, hogy a nép-
őrség melyik tagja ment a partizánokkal. Volt ugyanis, akinek
megszólalt a lelkiismerete és azt mondta, hogy ebben a házban
nincs itthon a gazda. Oda nem mentek be. (Így maradt életben
Cindel József tanyasi lakos. Frazon Gyulát, Nagy Simont és
Mojzes Mihályt a sógora mentette meg a biztos haláltól.)

Az ártatlan áldozatok összeterelésében Joso Miljković, a népőr-
ség tagja, a tavankúti partizánbázis partizánja járt élen.

Az embereket a volt Bergel-féle iskola épületébe kísérték, ahol
egy tanterembe, a Sokol Testnevelési Egyesület egykori tornater-
mébe zárták őket. Csak néhány nappal később kezdődött a
„kivizsgálás”, ami abból állt, hogy a másik tanteremben a helyi
Népfelszabadító Bizottság tagjai ültek. Volt ott egy partizántiszt
is. A foglyot a tiszt elé vezették. Ha a helyi Népfelszabadító Bizott-
ság jelenlevő tagjai közül valaki védelmébe vette az elővezetettet,
akkor azt hazaengedték. Ha nem, akkor a partizántiszt azt mond-

ta: „u drugu sobu” (a másik szobába). Ez mintegy a halálos ítéletet jelentette.

Az itt-tartottaknak, és a községházánál bebörtönözötteknek a vészbíróság elé kellett járulniuk. Tagja volt: Petar Dulić ügyvéd (elnök), Ivo Pijuković (mészáros), Marko Kujundžić (földműves), Nikola Babić (a helyi Népfelszabadító Bizottság elnöke), Pajo Lulić (a helyőrség-parancsnokság személyzeti főnöke), Joso Kajić (hivatalnok), Djuro Knežević-Ćopa (a helység parancsnok-helyettese) és egy századosi rangban levő partizántiszt Szabadkáról.³ A kihallgatás úgy zajlott le, hogy az embereket egyenként bevezették. Nikola Babić, a helyi Népfelszabadító Bizottság elnöke előtt volt egy névsor, és azt nézte. Kérdéseket tettek fel. Akinek volt ismerőse, és kiállt mellette, azt kiküldték, akit nem küldtek ki, azt a másik irodába irányították, s itt Josip Kajić feljegyzést készített egy jól meghegyezett sárga ceruzával. Hány név szerepelt a kivégzettek listáján? Nem tudni. Sohasem tudódott ki.⁴

A Pacséról Bajmokra kísért embereket nem állították a vészbíróság elé. (N. N. honvédet is a többiek közé sorolták.) A györyéniek, nagyfényiek és a tavankútiak is Bajmokra kerültek, az utóbbiak a tömeges kivégzés éjszakáján.

A borzalmak éjszakája november 2-án

A bajmoki községháza udvarán 1944. november 2-án, este 8 óra körül, szokatlanul nagy volt a lárma. Fegyverzaj, kiabálás, láncsörtetés hallatszott. Az elítélteket vezették ki az udvarra. Láncsal és dróttal összekötötték őket, egymás mellett, és egymás után, szorosan, hogy ne menekülhessenek el. A partizánok a vesztőhely-

³ OZNA-tiszt lehetett vagy Ivan Njaradi, a szabadkai körzeti katonai közigazgatás parancsnoka. Ez a tiszt ugyanis tudott magyarul.

⁴ E sorok írója a szabadkai Történelmi Levéltárban talált egy irattartót, a fedelén a következő felirattal: „Streljani u Bajmoku 2. ov.” (Bajmokon kivégzettek 2. ov.), az irattartó azonban üres volt.

re hajtották őket, Petar Dulić ügyvéd apósának a földjére⁵, amit „jó szándékkal” engedett át a kivégzés színhelyének. Előzőleg a bajmoki cigányoknak elrendelték, hogy a legnagyobb titoktartás mellett három gödröt ássanak. Erről azonban soha senkinek egy szót nem szólhatnak. Az illetékesek elégedetlenek voltak a gödrökkel, ezért november 2-án kivezényeltek egy partizánszakaszt, hogy ásóval és lapáttal szélesítse és mélyítse ki a gödröket. Ezek a partizánok a Vásártéren vonultak ki a helyszínre. Ide kísérték az összekötözött embereket is, és itt lőtték le őket. Aki nem halt meg azonnal, azt ásóval, lapáttal vagy kapával verték agyon. Valamennyiüket bedobálták a gödrökbe. A környék tanyáin lakók szerint néhányuknak mégis sikerült megmenekülniük. Kik voltak, nem tudni.⁶ Azon az éjszakán nagyon esett az eső. A kivégzés este 10 óra körül kezdődött el. A faluban hallani lehetett a gépfegyverropogást. Másnap reggel, a kijárási tilalom ellenére, az ártatlan áldozatok hozzátartozói, az özvegyek és a nagyobb gyerekek a Zombori útra mentek, amely irányából a fegyverropogást lehetett hallani. A helyszínen borzalmas látvány fogadta őket: három tömegsír, némelyikből még a lélegzés is kihallatszott. Mindenütt vér, papucskok, kalapok, kabátok...

Az árvák és az özvegyek összeszedték az ártatlan áldozatok holmijait, majd a faluba érve azt kiabálták: „Gyilkosok! Hóhérok! Mit tettetek? Kik és miért tettétek? Ezek ártatlanok!”

Sok gyerek maradt apa, sok asszony férj nélkül. Miért? Sohasem tudódott ki. Az viszont később igen, hogy a három tömegsírtól mintegy 30 méterre, ugyanazon a telken, egy kisebb sír is van, sőt a Ráta település szélén is egy.

⁵ A kivégzés színhelyéül felajánlott szántóföld a Tarackos határrészben van, a Zombori és a Sztanisicsi utak, valamint a Szabadka-Zombor vasútvonal és az utolsó dűlőút között.

⁶ Viszont ismeretes, hogy Joso Miljković bajmoki partizán unokatestvérét akkor mentette ki, amikor már összekötözték az embereket. Odament Lehotkai János-Csitihez és eloldozta. Megparancsolta neki, hogy menjen haza, apósához – Kékesi cipészhez –, és azonnal tünjön el Bajmokról. Később Daruváron telepedett le.

A kivégzés másnapján, november 3-án, a bajmoki községházáról mintegy 30 személyt – 29 férfit és egy nőt – Szabadkára vittek. Az egyetlen nő Herczeg Ilona volt.⁷ Szabadkára csak 28-an érkeztek meg. Kanyó János csendőrparancsnokot a kaponyai völgyben elengedték, mert korábban szimpatizált a baloldaliakkal.⁸ Herczeg Ilonát a szörnyű kínzások után a kaponyai emlékműnél (kínzás közben ezt kellett mondania: „Éljen Magyarország! A magyarok istenére esküszünk!”), a 28 ártatlan embert Szabadkán, a Zentai úti temetőben végezték ki.

A bajmoki áldozatok:

1. Amstadt Paul, 1909, földműves
2. Amstadt Johann, 1909, földműves
3. Bajza..., 1922, kereskedő
4. Bajza..., 1924, földműves
5. Barakovics...
6. Batócki János
7. Batócki József, 1907, kovács
8. Bayer Stefan, 1908, földműves
9. Bayer Johann, 1924, földműves
10. Bayer Andreas, 1926
11. Berkes István, 1914, kereskedő
12. Bíró András, 1912, földműves
13. Bosnyák József, 1910, földműves
14. Cindel Elek, 1911, földműves
15. Cindel Ferenc, földműves
16. Cindel János, földműves
17. Cindel István, 1911, földműves

⁷ Nagy János, aki csodával határos módon menekült meg, szemtanúja volt az indulásuknak. Elmondta, hogy 30 személyt szekéren vittek Szabadka irányába. A kocsisok, valamint a kocsikísérők – a helyi népőrség tagjai – bajmokiak voltak. A kocsisort mások is látták.

⁸ Az 1956-os magyar forradalom leverése után Bécsbe menekült, a bajmokiak itt ismertek rá. Felfedte magát.

18. Cindel Károly, 1899, földműves
19. Cindel Lojzi, 1881, földműves
20. Cinkotai István, hivatalnok
21. Csernai József, 1911, munkás
22. Csóke János, 1915, szabó
23. Dér Péter, 1913, cséplőgép-tulajdonos
24. Dschida Anton, 1895, földműves
25. Dschida Stefan, 1902, földműves
26. Illi Mathias
27. Fábíán István, 1896, asztalos
28. Frech Anton, 1883, földműves
29. Femond György, 1910, borbély
30. Gál János, 1902, földműves
31. Halász József, 1909, kereskedő
32. Halász Károly, 1905, borbély
33. Hegyi Lajos, 1914, kovács
34. Hegyi Lajos, 1912, köteles
35. Harton István, 1904, vendéglős
36. Herczeg Ilona, 1901, háziasszony
37. Herczeg Károly, 1905, földműves
38. Holzhacker Franz, 1889, villanytelep-tulajdonos
39. Horváth Lajos, 1909, cipész
40. Jámbor Sándor, 1912, kovács
41. Jeszenszky Ernő, gyógyszerész
42. Juhász Sándor, földműves-vendéglős
43. Kardel Hans, 1919, fuvaros
44. Kern Georg, 1897
45. Kern Johann, 1893
46. Kirchenmayer Nándor, 1905, géplakatos, malomtulajdonos
47. Kirchenmayer István, 1918, géplakatos
48. Kiss József, 1927, tanuló
49. Kocsis János, fodrász
50. Kohn Anton, 1883
51. Kohn Franz, 1898

52. Kókai Pál, 1876, földbirtokos
53. Kollár József, 1895, órás
54. Kollár Péter, 1896, hentes
55. Kollár Rudolf
56. Kollar Franz, 1898, molnár
57. Körmöci Péter, 1890, napszámos
58. Kunzer Thomas, 1885
59. Lehotkai Ferenc, 1915, postás-telefonkezelő
60. Lehotkai János, 1902, asztalos
61. Lengyel Károly, 1892, kereskedő
62. Mácsai Sándor, 1903, asztalos
63. Makai István, 1877, hentes
64. Makai Pál, 1887
65. Margit József, 1899, földműves
66. Mayer Jakab ifj., 1909
67. Mayer Jakab id., 1892
68. Mayer Johann, 1926
69. Mayer Martin, 1892
70. Mayer Martin ifj., 1908
71. Mayer Thomas, 1888
72. Milla Hans, 1918
73. Milla Johann, 1917
74. Molnár László, 1896, földműves
75. Müller Vendelin, 1906
76. Nagl Andreas, 1905
77. Neugebauer Antal, 1901, géplakatos
78. Nuspl Josef, 1916
79. Ódri Máté, 1900, molnár
80. Ollmann Johann, 1906, magtáros
81. Ollmann Stefan, 1909, kereskedő
82. Óvári(Sevarac) Péter, 1901, földműves
83. Orosz János, 1900, földműves
84. Orosz József, 1919, földműves
85. Üveges Mihály, munkás

86. Pagonyi (Polyák) János, 1906, földműves
87. Paor Péter, földműves
88. Pentz Josef, 1913
89. Pentz Josef, 1906, földműves
90. Pfeiffer Paul, 1919, földműves
91. Polyák Ferenc, rendőr
92. Polyák Károly, 1908, földműves
93. Rickert Anton, 1893
94. Rickert Mathias, 1912, földműves
95. Dr. Reindl Josef, 1906
96. Ritscher Anton, 1918
97. Ritscher Georg, 1875
98. Ritscher Johann, 1869
99. Ritscher Martin, 1871
100. Szamosvári (Schafhauser) Ferenc, 1928, kereskedő
101. Szamosvári (Schafhauser) Jenő, 1918, földműves
102. Szamosvári (Schafhauser) József, 1880, földműves
103. Romoda Lajos, 1891, tanító, iskolaigazgató
104. Roth Hans, 1909
105. Ruppeck Mathias, 1888
106. Ruppeck Michael, 1878
107. Ruth János, 1905, jószágfelvásárló
108. Sauer Béla, 1911, kereskedő
109. Seitz Stefan, 1901
110. Stirli Ferenc, 1896, órás
111. Selymesi (Steinbach) Mihály, 1908, szabó
112. Schön Michael, 1889
113. Sudár Béla, tisztviselő, 1903
114. Schaffer Johann, 1908
115. Schneider Hans, 1890
116. Schneider Johann, 1884
117. Schneider Franz, asztalos
118. Szakács József, 1905, földműves
119. Szmolenszi István, 1892, hivatalnok

120. Trenka Péter, 1908, földműves
121. Walter Anton, 1898
122. Weiner Franz, 1900
123. Wettstein Ferenc, földműves
124. Wettstein Hans, 1895
125. Wolf Andreas, 1903
126. Wolf Franz, 1898
127. Wölfl Gabriel, 1880
128. Wölfl Júlia
129. Zajác Mihály, 1890, rendőr
130. Zettl Adam, 1927
131. Zettl Franz, 1874
132. Zettl Heinrich, 1877
133. Zianetz István, 1908, gépkocsivezető
134. Sprez Johann, 1912

Áldozatok a madarasi tanyavilágból:

1. Bartus János, 1910, földműves
2. Bárdos János, vasúti alkalmazott
3. Noll Johann, 1895, földműves
4. Papp Péter, 1914, földműves
5. Rickert Anton, 1928, földműves
6. Schneider Pál, 1902, földműves
7. Schopper Jakab, 1928, földműves
8. Weichand Michael, földműves
9. Wettstein Peter

A tavankúti áldozatok:

1. Berger Antal, 1884, róm. kat. pap
2. Dulić Pero
3. Kovač Josip, földműves
4. Tucity István, 1913, pék
5. Ševarac Nikola
6. Vakula Mihály, 1895, bognár

A györgyéni áldozatok:

1. Szél Kálmán
2. Szöke Károly, 1899, földműves
3. Szvoboda Károly, 1903, földműves
4. Téglás Béla, 1914
5. Téglás György, 1903, szobafestő

Nagyfényiek, akiket Bajmokon végeztek ki:

1. Borsos Mihály, 1916, bognár
2. Kollár Mihály, 1913, földműves
3. Kovács Oskolás Ferenc, 1904, földműves
4. Kovács Oskolás István, 1926, földműves
5. Kovács Oskolás József, 1898, földműves
6. Onhausz György ifj., 1926, földműves
7. Onhausz György id., 1897, földműves
8. Orosz György ifj., 1926, földműves
9. Orosz György id., 1900, földműves
10. Temunović Ivan-Saftoš, 1926, partizán, a VIII. Vajdasági Rohambrigád tagja

A pacséri áldozatok:

1. Torok Bálint, 1889, földműves
2. Szép Ferenc, 1903, földműves
3. Berkó Károly, 1906, földműves
4. Paládi Lajos
5. Bárdi Sándor
6. Szabó Lajos
7. Szabó Mihály
8. Cindel Károly
9. Cindel József
10. Kocsis János
11. Kocsis János ifj.
12. Körmendi János

13. Körmendi Péter
14. Lengyel Lajos
15. Janó Károly
16. Szemesi Károly, 1910
17. Csányi József
18. Nagy Sándor

Ismeretlen áldozatok:

1. N. N. honvéd
2. N. N. honvédhuszár
3. N. N. honvédhuszár
4. N. N. honvédhuszár
5. N. N. honvédhuszár
6. N. N. csendőr
7. N. N. családapa
8. N. N. családanya
9. N. N. kb. 12 éves fiúgyermek
10. N. N. leánygyermek
11. N. N. horvát nemzetiségű személy
12. Csellár Béla, 1922, honvéd

*Ártatlan áldozatok, akiknek a családtagjai később jöttek'
Bajmokra:*

1. Papp Sándor
2. Molnár Illés

A háború áldozatai:

1. Varga Boldizsár
2. Kujundžić Klara, 1928
3. Stantić Jakov
4. Beretić Ilija, 1906, földműves

* * *

Az ártatlan áldozatok tömegsírijait sohasem volt szabad felkeresni, ott virágot elhelyezni, és kegyeletet leróni. A kommunista rendszerben ezt tiltották, sőt figyelték, hogy valaki felkeresi-e ezt a helyet. Csak egy nagyfényi asszonynak – akinek a fia, Temunović Ivan-Saftoš, partizánként ugyancsak itt vesztette életét – engedélyezték a látogatást.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség (JKSz) egyeduralmának megszűnésével és a többpártrendszer bevezetésével adódott a lehetőség, hogy az ártatlan áldozatok sírhelyét fel lehessen keresni. Csoportosan kegyeletadásra először 1990-ben került sor a hozzátartozók és a demokratikus érzelmű lakosság részvételével. Ekkor állítottak keresztet az Akácánál, és helyezték el a virágkoszorúkat, készítettek fotókat.⁹

Mi lett a gyilkosokkal?

Živan Ilkin-Čedo, a VIII. Vajdasági Rohambrigád III. zászlóaljának egyik parancsnoka, miután „jól végezte dolgát”, másnap vonaton Bezdánba ment, ahol német bombázás áldozata lett.

Boško Vasilić-Pekmez, az újvidéki vágóhídon dolgozott.

Djuro Knežević, a helység parancsnok-helyettese, Szabadkára került, a belügyben is dolgozott.

Pero Dulić ügyvédet, a vészbíróság elnökét megválasztották a Népfront bajmoki titkárának. Idegbetegként üldözési mániában szenvedett. Rémálmai voltak. Előbb a kötelet választotta, de levágták, majd a kútba ugrott és meghalt.

Marko Kujundžić, a vészbíróság másik tagja a lányához költözött, Újvidékre. Ugyancsak idegbeteg lett. A Duna-hídról a Dunába vetette magát.

⁹ Akkor készült az a fénykép is, ami Matuska Márton, újvidéki publicista könyvének a fedőlapjára került (*A megtorlás napja*. Forum, Újvidék, 1991).

Ivo Pijuković, a vészbíróság harmadik tagja szintén idegbeteg volt és üldözési mániában szenvedett. Egy nagy eső után, hazafele menet, elesett és a pocsolyába fulladt.

Nikola Babić, a bajmoki helyi Népfelszabadító Bizottság elnöke is idegbeteg lett, ebbe halt bele.

Pajo Lulić, a katonai közigazgatás helységparancsnokságának személyzeti vezetője a palicsi Podrum-Vinoban dolgozott. Idegbetegségben halt meg.

Josip Kajić előbb Szabadkán, a társadalmi-politikai szervezetekben volt alkalmazásban, majd bankigazgató lett. Idegbetegségben halt meg ő is.

Stana Urbanovski-Kulić előbb a gyógyszerárban dolgozott, majd idegbeteg lett, rákban halt meg. Bajmokon, a Paprenyacska temetőben temették el.

Visszapillantás az előzményekre

Mindenképpen szólni kell Bajmok lakosságának a magyar közigazgatás előtt és alatt (1941–1944) tanúsított magatartásáról, elsősorban az értelmiségről. Miután a szerb lakosság egy része elhagyta a települést, egy részét pedig Barcsra és Sárvára (Magyarország) deportálták, a szerb tagozatokon dolgozó tanítók közül azokat, akik maradtak, és nem mentek Szerbiába, olyan településekre helyezték, ahol szerbek éltek (Pacsér, Višnjevac stb.) Viszont, akik a horvát tagozaton dolgoztak, azok maradhattak Bajmokon, és helyben kaptak beosztást a horvát tagozatokba. Bajmokon maradt Vinka Buntjelić, Katica Dulić és Liza Vujević-Dejanović. Az új hatalommal magyarországi tanítók is érkeztek. Az iskolaigazgató a bajmoki Romoda Lajos lett, aki elrendelte, hogy a tanítást imával kell kezdeni. Liza Vujević-Dejanović nem így tett, a Jugoszláv Királyság himnuszával kezdte a tanítást, amiért Romoda igazgató többször figyelmeztette. A tanfelügyelőség a tanítónőt áthelyezte a Sajkás-vidékre, ahol bekapcsolódott a partizánmozgalomba. Közvetlenül a rendszerváltás előtt tért visz-

sza Bajmokra és azonnal illegális munkába fogott, annak egyik irányítója és szervezője lett.

A helyi Szent Péter és Pál apostolok római katolikus plébánia-templom lelkipásztori teendőit ebben az időben Hegedűs Lénárd esperesplébános, Jozo Pašić, Ivan Beneš, Kandler Mihály káplánok és Hegedűs Benjámín (Bénó atya) látták el.

Jozo Pašić káplán Monostorszegen született, 1913-ban. Bajmokra 1942-ben került. Ekkor írta meg a *Krv se suši* (A vér elapad) című könyvét. Bajmokra való áthelyezésének állítólag politikai háttere volt. A háború után előbb Szabadkára, majd Zágrábba került.

Kandler Mihály káplán Csonoplyán született, 1912-ben. Német nemzetiségű volt. Ennek ellenére üldözte a Gestapo. 1944 májusában Zomborban, a főispáni beiktatáson részt vett a kalocsai érsek is, akit egy Szálasi párti egyén arról értesített, hogy aznap délután a Gestapo letartóztatja két papját: az apatini Berencz Ádámot, a *Die Donau* című német, ellenzéki lap szerkesztőjét és Kandler Mihály bajmoki káplánt. A főispán beiktatása után az érsek azonnal Bajmokra jött és Kandler Mihályt magával vitte Kalocsára. Délután a bajmoki plébániára valóban megérkeztek az SS-katonák, de csak Bénó atyát találták, aki tudott az esetről, de azt válaszolta az SS-katonáknak, hogy nem tudja, hol van Kandler káplán, aki Vaskúton halt meg, 1975-ben.

Hegedűs Benjámín (Bénó) Szabadkán született, 1882-ben. Politikailag semleges magatartást tanúsított. Rokkant volt a lábára.

Hegedűs Lénárd esperesplébános Szabadkán született, 1871-ben, és Bajmokon halt meg, 1944. február 19-én. 1906-ban került Bajmokra plébánosnak. Nevéhez fűződik a bajmoki Szent Péter és Pál apostolok római katolikus templom megfordítása, amely 1907-ben fejeződött be. Magyaron kívül anyanyelvi szinten beszélte a horvát és a német nyelvet. A hívőket nemzeti hovatartozás nélkül pártfogolta. Támogatta a Magyar Keresztes Egylet, a Horvát Keresztes Egylet és a német Volksbund megalakítását.

A magyar honvédek bevonulása (1941. április 12.) előtt voltak, akik a háborúra készültek, mások a honvédek bevonulását felszabadulásként várták. Ezek közé tartozott az esperesplébános is. A háborúra készülők ötven tagú határőrséget alakítottak, valamennyien francia fegyverekkel rendelkeztek. Ellen akartak állni a magyar honvédek bevonulásának. Ezzel a bajmoki magyarokat is veszélyeztették. Hegedűs Lénárd, a fenyegetések miatt, s hogy ne folyjon vér, Miljković helyi rendőrparancsnokhoz fordult, aki biztosította az esperesplébánost, hogy a faluba nem jön felfegyverzett félkatonai alakulat. El is vonultak Szenttamásig és ott készültek a honvédek elleni fegyveres ellenállásra.

Bajmokra a honvédek 1941. április 12-én, délelőtt 10 óra körül vonultak be. Nem ütköztek ellenállásba. Az esperesplébános magyar érzelmű beszédet tartott. Később, június végén, amikor a bukovinai székelyek betelepítése folyt, a piactéren ugyancsak hazafias beszédet mondott. Magatartására a mišičevóiaknak több megjegyzésük volt, elsősorban az, hogy amikor deportálták, és a bajmoki vasútállomásra kísérték őket, akkor megkongattatta a harangot – mint kitudódott, aznap egy halott lelki üdvéért harangoztak Bajmokon –, valamint, Belgrád bombázásának napján (1941. április 6-án, virágvasárnap) a nagymisést félbeszakította, és kiment az utcára a német repülőket megnézni, majd visszatért a templomba és folytatta a misét. A háború idején emiatt többször megfenyegették, 1944 februárjában pedig egy ismeretlen személy azt üzenté neki, hogy a rendszerváltás után kivégzik. Az esperesplébános ezt nem akarta bevárni. 1944. február közepén Mattyasovszky Béla az orvosnál volt kártyapartin. Jelen volt még Schmidt Antal rőfösüzlet-tulajdonos, Rigó József orvos és Svoboda Antal malomtulajdonos. Miről beszélgettek kártyázás közben? Sohasem tudódott ki. Tény viszont, hogy amikor az esperesplébános visszament a paplakra, nagy adag gyógyszert vett be. Nagy részét mellett temették el.

Ivan Beneš káplán Szabadkán született, 1910-ben és Szabadkán halt meg, 1986-ban. Politikai magatartása igencsak kifürkészhe-

tetlen volt. A Vörös Hadsereg bevonulása előtt egyik megnyilatkozása biztatónak bizonyult. 1944-ben ugyanis Bajmokon állomásozott egy SS-egység, hogy a Tavankút és Szabadka környéki baloldaliakat és partizán-szimpatizánsokat leleplezze. 1944. szeptember 24-én 43 személyt le is tartóztattak, és a bajmoki börtönbe zártak. Valamennyiüket ki akarták végezni. Ivan Beneš káplán meggyőzte az SS-őrnagyot, hogy mindannyian ártatlanok, amit a település lakossága is bizonyíthat. Közbenjárására a tiszt szabadon engedte a politikai foglyokat. Amikor bekövetkezett a rendszerváltás 1944. október 19-én, Ivan Beneš káplán neve rajta volt a helyi Népfelszabadító Bizottság tagjainak a listáján, 1944. december 4-éig, amikor is a Népfelszabadító Bizottságot feloszlatták. Aláírása ott van azon a döntésen, amit a Népfelszabadító Bizottság ülésén hoztak az 1944. november 2-ai razziáról. Ő rendelte el Liza Vujević-Dejanović tanítónőnek – aki azokban a napokban jött vissza a Sajkás-vidékről, és partizán-tevékenységgel volt megbízva –, hogy az atrocitások után vacsorát („halotti tort”) biztosítson a kivégzőosztagok parancsnokainak. A kivégzett áldozatok nevét nem írta be a halottak anyakönyvébe, ezzel mintegy eltüntette az elkövetett gaztett nyomait.

A megemlékezések

A Vajdasági Magyar Demokrata Közösség (VMDK) Szabadkán megalakította a községi Történelmi Emlékbizottságot, melynek Bajmokról tagja lett Mojzes Antal, önkormányzati képviselő, Szakács Ferenc, nyugalmazott tanár és Halász József, nyugalmazott jogász. A bizottság a többi között szorgalmazta, hogy Bajmokon szervezzenek kegyeletadást az 1944. november 2-án ártatlanul kivégzettek emlékére. Erre 1994. november 2-án került sor, nagy számban megjelent hozzátartozó, leszármazott és polgár részvételével. Szabadkáról részt vett Kasza József, Szabadka polgármestere, Kern Imre, a végrehajtó bizottság tagja, a VMDK képviselői. Ez évben jelent meg Mojzes Antal: *Halottak napja Bajmokon* c. köny-

ve is, aminek bemutatójára ekkor került sor. Ettől az évtől kezdve rendszeressé vált a megemlékezés.

Az 1995-ben megtartott megemlékezésen már megjelentek az egyház, valamint Bácsalmás képviselői is.

1996 februárjában alakult meg Bajmokon a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) helyi szervezete. Az alakuló ülésen részt vett Kasza József, a VMSZ elnöke is. A megalakulást követő megbeszélésen Mojzes Antal javasolta, hogy a telket, amely magánkézben van – Pero Dulić ügyvéd fiának, Antun Dulićnak a tulajdonát képezte –, vegyék meg a helyi Dózsa György Magyar Művelődési Egyesületnek. Kasza József támogatta a javaslatot, és megígérte, hogy ennek érdekében lépéseket tesz. Már a következő nap jelentették Szabadkáról, hogy a földet megvásárolják. A földvételnél fontos szerepet játszott Mojzes József, a szabadkai önkormányzat pénzügyi osztályának vezetője, Mojzes Antal, a Dózsa György Magyar Művelődési Egyesület elnöke, akik Antun Dulić földtulajdonossal megállapodtak az adásvételben. A Tarackos határrészben levő, 9532. számú kataszteri betétben jegyzett, 7136. számú parcella – amelynek területe 50 ár és 12 négyzetméter – a Dózsa Magyar Művelődési Egyesület tulajdonába került. 7800 dinárt fizettek érte. Az adásvételi szerződést Maglai Jenő bajmoki ügyvéd készítette elő. A földet kezdetben Dobi János gazdálkodó, később Jámbor Árpád bérelte.

Az 1996-ban megszervezett megemlékezést már a Dózsa György Magyar Művelődési Egyesület saját földterületén, a három tömegsírnál tartották meg, november 2-án. Ott voltak a vajdasági magyar politikai pártok képviselői, továbbá Kasza József, Kern Imre a községi önkormányzat részéről, a bácsalmási küldöttség, Tóth Árpád polgármester vezetésével, dr. Tóth János, belgrádi magyar nagykövet és mások. A tömegsírokat Kiss Antal bácskossuthfalvai (ómoravicai) és Tóth Árpád bácsalmási tiszteletes, Ivica Prčić bajmoki, Ehmann Imre szabadkai plébános szentelte meg. Megjelent Binder Marika is Ausztráliából.

Az 1997. november 2-ai megemlékezésen már német nyelven is volt szertartás, és Bűn Anna németül énekelt és szavalt. Az ökumenikus istentiszteletben részt vett Kiss Antal bácskossuthfalvai (ómoravicai) tiszteletes, Vajda Károly bajmoki tisztelendő és Ehmann Imre szabadkai plébános. A Magyar Köztársaság belgrádi nagykövetségét dr. Huszár János képviselte. Itt voltak az önkormányzat, a vajdasági politikai pártok képviselői és a bajmoki, valamint a környékbeli polgárok. Ebben az évben tujafákat ültettek el.

Az 1998. évi megemlékezéskor felállították a keresztet – Djuro Varadjanin asztalos munkáját –, majd ökumenikus istentiszteletet tartott Móricz Árpád bácskossuthfalvai és Tóth Árpád bácsalmási tiszteletes, Bognár Attila bajmoki tisztelendő és Ehmann Imre szabadkai plébános. Ezen, a többi között részt vett dr. Tóth János, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövete és Hornyák János alezredes, katonai attasé. Kasza József, Szabadka polgármestere leplezte le a kopjafát, Erdős János bácsalmási fadaragó népművész munkáját.

Az 1999. évi megemlékezés előtt a szabadkai Tumbász József által készített virág- és koszorútartókat helyeztek el a keresztnél és a kopjafánál. A megemlékezésen ott volt Kóka Rozália (Bajmokon született, 1942-ben) székely lány. Ekkor már a horvátok is koszorúztak az Akácánál.

A 2000. évi megemlékezésen megjelent Szenté Károly, Madaras (Magyarország) polgármestere; a szabadkai székhelyű Német Népi Szövetség képviselőjében koszorút helyezett el Weiss Rudolf elnök és Göncő László. Scheffer Elizabet németül szavalt.

A 2001-ben is volt megemlékezés az Akácánál.

A 2002. évi megemlékezésen Bogner István, szabadkai egyetemi tanár mondott beszédet. Az ökumenikus istentiszteleten részt vett Csányi Erzsébet, pacséri református és Tóth Árpád, bácsalmási tiszteletes, Kovács Ervin bajmoki tisztelendő, Ehmann Imre szabadkai plébános. Jelent volt Kasza József, Szerbia kormányaelnöke, Petó János, a Magyar Köztársaság szabadkai főkonzulja, Kern

Imre, Egeresi Sándor, Józsa László, Szombathy Zoltán, Bús Ottó, Sólya Mária, Grgo Francišković, Weiss Rudolf, Csuzdi László és mások. A gyászmise után gyertyát gyújtottak és koszorúkat helyeztek el.

* * *

Felmerült a kérdés: miként rendezni tovább az Akácánál levő Emléktemetőt? Volt olyan elképzelés, hogy kápolnát építsenek, de ettől elálltak, s visszatértek egy korábbi elgondoláshoz, hogy az Emléktemető északi részén öt méter hosszú és két méter magas Emlékfalat (siratófalat) emeljenek, az Akácfa és az Emlékfal, valamint a tujafák közé pedig 6-8 márványtáblát helyezzenek el, ezeken feltüntetve valamennyi ártatlan áldozat nevét. Ennek az elgondolásnak alapján Varga László szabadkai műépítész tervet készített. Egy haranglábat a haranggal együtt szintén az Akácfa közelében állítanának fel. Ennek tervét Horváth Lehel szabadkai faragó dolgozta ki, ő vállalta a harangláb elkészítését is. A harangot Bácsalmás önkormányzata ajánlotta fel. Ennek az elképzelésnek egyik része már megvalósult. A harangot¹⁰ Órbottyánban, Gombos Miklós harangöntő készítette. Súlya 38 kg, a felirata: „*Bajmok, 1944. nov. 2. Ártatlan áldozatok emlékére. Bácsalmás város adománya, 2003. IX. 2.*” A rajta levő címert két angyal tartja. 2003. november 2-án szentelték fel. Ezen a napon 13 órakor Szakács Ferenc nyugalmazott tanár – akinek az édesapja is az ártatlan áldozatok között van – megkongatta, és ezzel kezdetét vette a megemlékezés.

* * *

A Dózsa György Magyar Művelődési Központban '44 elnevezéssel emléklklubot alakítottak, azzal a céllal, hogy 2004-ben, a bajmoki razzia 60. évfordulóján méltóképpen emlékezzenek meg az ártatlan áldozatokról. A terv szerint ekkorra kellene elkészülnie az Emlékfalnak (siratófal) az áldozatok neveit tartalmazó 6-8 márványtáblával. Négy padot is elhelyeznének, hogy a látogatók

¹⁰ Klinócki János magántemetkezési vállalkozó örzi, alkalmanként ő helyezi fel a haranglábra.

megpihenhessenek. Tervezik mintegy 130 méter hosszú aszfaltos út építését a dűlőúton, hogy esőben is megközelíthető legyen az Emléktető. A bejáratnál parkolót szándékoznak kialakítani a gépjárműveknek. Szó van a vízvezeték idevezetéséről is. *Mementó, Bajmok!* címmel emlékkönyv megjelentetését is előirányozta a '44 Emléklklub, amely a bajmoki razzia 60. évfordulójára (2004. november 2.) olyanná szeretné kialakítani az Emléktetőt, hogy a jövőben mindenkor ott emlékezhessünk, és emlékeztessünk arra, ami 1944. november 2-án történt; hogy mindenkiben tudatosodjon: azon a napon 193 bajmoki és környékbeli embert gyilkoltak meg a partizánok; hogy a hivatalos állami szervek sohasem szóltak róluk, s nem adtak választ a miértre; hogy az Emléktető legyen a bajmoki és környékbeli demokratikus lakosság kegyhelye.

Az itteni lélekharang csengő hangja pedig hirdesse Isten dicsőségét, szeretetét, a békét, az elmúlást, de nem a feledést.

Vándor, ha elmégy e dűlőúton, ahol az ártatlan áldozatok Emléktetője van, emeld meg süveged, így tisztelegj az ártatlan áldozatok emlékének. Utas, ha idelátogatsz, hozz egy szál virágot, és ródd le kegyeledet az ártatlan áldozatok előtt.